

СПЕЦИАЛНО ЗА БРОЯ

ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА В ЗЕМЕДЕЛИЕТО

ДОЦ. Д-Р МАРИЯНА АСЕНОВА, АС. НИКОЛИНА МАРЕВА
 ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО АГРОБИЗНЕС И РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНИТЕ

ECONOMICAL ASPECTS OF ENVIRONMENTAL PROTECTION IN AGRICULTURE

ASSOC. PROF. MARIYANA ASENOVA, ASSIST. PROF. NIKOLINA MAREVA
 UNIVERSITY OF AGRIBUSINESS AND RURAL DEVELOPMENT

Икономическата ефективност, социалната отговорност и екологичната съвместимост са трите стълба при характеризиране на устойчивото земеделие. Селското стопанство изпитва множество проблеми, които най-често се изразяват в неблагоприятни икономически резултати, влошаване на социалните условия и негативен натиск върху околната среда. Тези три аспекта са взаимосвързани и е трудно да бъдат разглеждани поединично. В икономиката един от основните въпроси, стоящ за разрешаване пред не едно правителство, е именно дилемата „икономическа ефективност или социална справедливост?“. Тук в земеделието с особена острота се поставя проблемът за икономическата ефективност, пречупена през призмата на спазването на законите за биологичното разнообразие, опазването на околната среда и повишаване социалния статус на населението.

За реализирането на целите на устойчивото развитие е необходимо прилагането на система от икономически механизми и инструменти. Съществуват достатъчно надеждни икономически методи, които от една страна биха гарантирали рентабилността и конкурентоспособността на отделното производство, а от друга – биха създали реални икономически стимули за ограничаване на вредното влияние върху околната среда и намаляване на потреблението на ограничените природни ресурси. По-важните, които са обект на разглеждане са фискалните, кредитните и застрахователните инструменти.

Фискалната политика играе съществена роля в процеса по опазване на околната среда в земеделието, защото позволява пряка държавна намеса в стопанските дейности, където най-силно е нарушено екологичното равновесие или където са най-изострени социалните противоречия. Фискалните инструменти с най-голям потенциал за реализиране на политиката по опазване на околната среда са екологичните данъци, таксите и глобите. Към тях се отнасят всички видове данъци, чиито прилагане пряко или косвено стимулира постигането на екологосъобразно производство и потребление, използването на енергоспестяващи и щадящи природата технологии и спазването на въведените екологични стандарти. Освен това екоданъците осигуряват бюджетни приходи за финансиране на различни програми по устойчиво развитие и опазване на околната среда. Множество изследвания доказват положителния ефект от прилагането на фискални инструменти и механизми за въздействие. По презумпция основната цел на данъците е да осигурят приходи в бюджета, но екоданъците имат специфична задача да обезсърчат и накажат замърсяването и нарушаването на екологичното равновесие. Едновременно с това данъчното облагане в тази област може да насърчи иновациите¹ и структурните промени във връзка със спазване на екорегламентите, което от своя страна ще доведе до по висока ефективност и

¹ „Environmental tax reform in Europe: opportunities for eco-innovation“, EEA Technical report 17/2011, p.5

конкурентоспособност на земеделското производство и възможност за екологосъобразен икономически растеж в дългосрочен план. Такава фискална политика има обаче и свои негативни ефекти. Те се свързват с неефективно разпределение и използване на капитала, забавяне на процеса на технологично и продуктово обновление, тъй като производствените разходи се финансират за сметка на държавния бюджет. По-високи приходи от екоданъци могат да се получат от увеличение на екоставката, от разширяване на данъчната база или от друг вид дейности. Повишаване на екоставката по подобие на данъчния размер при другите видове данъци не винаги води до увеличаване на приходите.

Икономически целесъобразно е прилагането на диференцирани ставки в зависимост от степента на вредите, причинявани от отделните производители, който в крайна сметка да доведе до по-висока събираемост на данъчни приходи. Селективният подход изисква по-малко административни ресурси за осъществяването му, по-ниски разходи и боди до по-висока ефективност на мониторинга и контрола от страна на държавните институции².

Екологичните програми не биха могли да бъдат финансирани изцяло само чрез осигуряване на определени данъчни приходи. Необходима е мобилизацията и на други бюджетни източници. В този аспект много важна е ролята на субсидиите. Организацията за икономическо развитие и сътрудничество (ОИСР) дефинира субсидиите като: „мярка, която поддържа потребителските цени под пазарните равнища, или поддържа цените на производителите над пазарните равнища, или намалява разходите едновременно на производителите и потребителите като им оказва пряка или косвена подкрепа”. Особено в страните от Източна Европа, субсидиите са необходими за стимулиране отглеждането на определени култури или за запазване на някои видове и стада, които изискват специални грижи и по-добро финансиране. Необходимо е да се изтъкне, че субсидиите не винаги носят положителен ефект, тъй като се използват в противоречие с целите на устойчивото развитие. Затова те не случайно се наричат „негативен данък”. Това се получава, когато субсидираната продукция се продава, вкл. в други държави, по-евтино и така „убива”

² „Устойчиво развитие: Системообразуващи фактори и регулативни механизми”, Румен Гечев, УНСС-София, 2005, с. 307

родното производство или води до големи загуби на несубсидираните райони и отрасли. Това може да доведе до изгубване на интереса към отглеждането на отделни култури, а също и до стимулиране производството на генно модифицирани култури, което е в противовес на екологичното биопроизводство. Субсидиите понижават съществено цената на пестицидите, изкуствените торове и др. използвани химикали, с което фактически насърчават по-широкото им използване. Важна стъпка в политиката по устойчиво развитие е премахването на субсидиите за дейности, разрушаващи околната среда и тяхното пренасочване към природосъобразни производства: биологично земеделие, енергийна ефективност и ползване на природосъобразни източници на енергия, екотуризъм. В този процес несъмнено ще има такива, които ще понесат икономически загуби, но той е неизбежен тъй като е част от общата стратегия на ЕС за устойчив икономически растеж.

За да може земеделското производство да води до максимални икономически резултати при спазване на принципите за опазване на околната среда и социална справедливост, съществена роля играе осигуреността с финансови ресурси. Известни са три основни източници за финансиране на земеделските стопанства са: самофинансирането, държавното финансиране, което се извършва чрез субсидиране на отрасъла или чрез кредитиране с финансови средства, отделени в специални фондове, както и финансирането с банков кредит. Земеделските производители в България се възползват и от трите начина на финансиране, като величината или процентното им участие зависи от големината на стопанствата, обхвата на тяхната дейност, инвестиционната им култура, възможностите за износ и др. Естествено е самофинансирането да заема една значителна част от осигуряването на средствата, тъй като то е необходима предпоставка за ползването на инвестиционни субсидии. По-труден е въпросът за ползването на банков кредити. През периода преди началото на финансовата криза има тенденция на увеличаване на кредита в аграрния сектор, но при ниска абсолютна сума на отпусканите кредити. След 2008 г. кредитирането се снижи и днес се отпускат все по-малко заемни средства. В случая факторите, оказващи влияние върху търговските банки и каращи ги да бъдат предпазливи при кредитирането на земеделците са: кредитоспособността на

зеделските стопани, измерена чрез притежаваните от тях активи, способността им за генериране на доходи, някои количествени характеристики на зеделските производители и държавната политика за финансиране в този сектор.

Не бива да се пропуска и микрокредитирането. То се осъществява не само от търговските банки, но и от небанкови организации.

Сред най-утвърдените микрофинансиращи организации могат да се посочат: Изпълнителната агенция за насърчаване на малкия и среден бизнес, Гаранционния фонд за микрокредитиране, Държавен фонд „Земеделие“, Предприятие за управление на дейността по опазване на околната среда и др. В България зеделските производители, които обработват малки площи са значителна величина и е необходима специална грижа, за да могат да се възползват от механизмите на финансирането и да приложат по-модерни техники за отглеждане на екологична продукция. За целта е необходимо и от двете страни – и от страната на кредиторите, и от страната на клиентите да се прояви по-голяма заинтересованост. Небанковите посредници имат недостатъчна филиална мрежа, недостатъчна експертна компетентност за финансиране на дребните стопани, значителни транзакционни разходи, висок процент на обезпечение на кредитите, висок риск и слаби очаквания за печалба. От своя страна зеделските стопани имат ниска инвестиционна култура, срещат голяма бюрокрация и изпитват все още голямо недоверие към небанковите посредници, а така също и към част от банките.

Застраховането е много важна част от държавната политика в земеделието и е част от икономическите аспекти на опазването на околната среда. Българинът все още няма навик да застрахова реколтата си, освен в случаите на задължителното застраховане. Затова при възникване на застрахователно събитие остава без финансиране от застрахователните дружества. Зеделските застраховки трябва да станат елемент от добрите зеделски практики, т.е да са задължителни. Това обаче веднага рефлектира върху цената на продукцията и я оскъпява. Ето защо е необходимо съвместно действие между националната и европейската политика в областта на аграрния сектор за подпомагане на зеделските страни така, че да има по-висока сигурност и по-малък риск при

производството и съответно реализацията на продукцията.

Реализирането на политиката за опазване на околната среда и устойчиво развитие на земеделието несъмнено е свързано с редица проблеми от една страна, към които трябва да се добавят високите разходите за изследователски проекти, за обновление на старите технологии, по въвеждането на регулативни механизми и стандарти, за повишение квалификацията на работната сила и др., което в крайна сметка изисква мобилизацията на значителни финансови ресурси и води до понижаване на икономическата ефективност на производството. Но от друга страна е целесъобразно в чисто икономически аспект. България разполага с богати природни дадености и относително запазена околна среда, което ѝ дава добри преимущества в производство на екологично чиста продукция и спокойно може да се превърне във водещ износител на биохрани за европейския пазар. Така също богатото биоразнообразие е предпоставка за превръщането на страната ни в атрактивна дестинация за селски и екологичен туризъм.

Търсейки позитивните икономически и социални ефекти от развитието на „зелените“ производства трябва да отбележим следните факти:

На първо място – устойчивото развитие и опазването на околната среда са глобални тенденции и са най-логичния път за развитие на българската икономика, в частност селско стопанство. Те обещаваат добри печалби за голяма част от обществото и подобряване на позициите на страната ни поради преференциалните условия за достъп на екологичностисти продукти на международните пазари, техните по-високи цени и нарастващо търсене.

Въвеждането на безотпадни технологии може да изисква сериозни първоначални инвестиции, но ще доведе до елиминиране на загубите от скъпоструващи суровини и енергия. Рационалното и икономично използване на природните ресурси и замяната с алтернативни източници ще помогне да бъдат запазени за бъдещите поколения.

Развитието на природосъобразни производства ще доведе до намаляване на разходите за

опазване и възстановяване на околната среда, като същевременно ще подобри условията на живот и ще намали вредните ефекти върху здравето и живота на хората. В чисто икономически аспект спазването на екологичните стандарти и развитието на дейностите, щадящи природата, ще намали разходите за плащане на екотакси, глоби и санкции.

Литература

1. Environmental tax reform in Europe: opportunities for eco-innovation, Technical report No 17/2011
2. „The Economic Impact of Environmental Regulation”, Stephen M. Meyer, *Journal of Environmental Law & Practice*. 1995.
3. „За необходимостта от единна екофискална политика в ЕС”, доц. д-р Ваня Иванова, <http://alternativi.unwe.bg/br41/1.pdf>
4. „Устойчиво развитие: Системообразуващи фактори и регулативни механизми”, Румен Гечев, УНСС-София, 2005
5. <http://www.eea.europa.eu/publications>